

Havlovo dvacáté století

Václav Bělohradský

To, čemu říkáme *dějiny Západu*, je permanentní konflikt mezi proroky a funkcionáři jejich prorockého poselství, mezi idejemi a aparáty, které je uskutečňují. Struktury jsme si ustavili, abychom intence života mohli realizovat racionálně, nezávisle na vrtoších jednotlivců; jednou ustaveny se ale snaží nahradit mnohé a rozličné intence života intencí jedinou – sebereprodukcí. Struktury kanonizují, vymezují v autorizovaných příručkách pravověrný výklad idejí proti výkladu kacířskému, organizují inkvizice a odborné komise; mají svůj vlastní jazyk, který Václav Havel nazval *ptydepe*. Věty formulované v jazyce struktur jsou vyhlášeny za „objektivní pravdy“ a střeží je jazyková policie. Celé dvacáté století je kufkovské, protože struktury, které jsme si vytvořili, abychom osvobodili ideje od závislosti na nepředvídatelném osudu a vůli jejich objevitelů a vynálezců, do sebe vsávají naše životní světy. Zbývají z nich jen dobře vybavené světy soukromé, do nichž unikáme před pustotou světa společného. Stále více se ty soukromé světy podobají simulačním kabinám, v nichž se učíme řídit automobil: nikam nejedeme, jen na monitoru ubíhá virtuální krajina a my řešíme virtuální situace.

Všechny struktury mají jedno společné: vytlačují jako podvratnou otázku smyslu, protože překáží sebereprodukcii struktur. Ve věku samopohybu se otázka smyslu vrací do našich životů jako vůle k *životu v pravdě*. „Pravda“ tu znamená „žít ve shodě s vlastní zkušeností“, nekolaborovat se lží, která okupuje veřejný prostor – od reklamy, po hesla ražená mediálním provozem a bavičským průmyslem, aparáty stran a kulturou sponzorovanou soukromým kapitálem.

Disident, ne antikomunista

Václav Havel –disident neviděl v západní demokracii nějaké hlubší východisko. Tvrdil o ní, že jen lépe před člověkem skrývá krizovou situaci a o to hlouběji ho do ní ponořuje. *A není nakonec šed' a pustota života v posttotalitním systému vlastně jen karikaturně vyhoceným obrazem moderního života vůbec, a nejsme ... ve skutečnosti jakýmsi mementem Západu, odkrývajícímu jeho latentní směřování?*- napsal.

Vraceli jsme se k této větě pokaždé, když jsme nad italským (snad v Evropě prvním) překladem knihy *Moc bezmocných* diskutovali o roli disidentů v komunistickém bloku. Neviděli jsme v nich „jen“ antikomunisty, ale druhy v boji proti tomu samému nepříteli, proti samopohybu globálních struktur a jejich neproniknutelným kódům. Začínala globalizace, parlamenty se měnily v kulisy, moc se stěhovala ze svých viditelných center; planetární struktury a jejich technokratické policie si podrobovaly systém, kterému už jen setrvačností říkáme demokracie. Síly s minulostí nesouměřitelné přebíraly všechnu moc. Studená válka mezi komunismem a kapitalismem nebyla než jednou z podob procesu, v němž globální kapitalismus vítězil nad kapitalismem demokratickým.

Šed' a pustotu post-totalitního systému jsme označovali slovem *normalizace*; označme latentní směřování Západu, jehož byla v očích Václava Havla normalizace mementem, formulí *planetární normalizace*. Je to situace, v níž svoboda jednotlivce není než systém únikových chodeb do soukromých světů, jichž je velká nabídka; a v němž moc už nemusí vykazovat svou legitimitu před lidmi hledajícími smysl toho, co dělají.

Pohřbili jsme s Václavem Havlem, myslím, naději, že *dissent* – spor o smysl ve veřejném prostoru - probudí demokratické společnosti k novému životu, že *dissent* bude novou dějinytvornou silou.

Havlova postdemokracie

Rozhodujícím důsledkem globalizace je, že boj o smysl přestal být zdrojem legitimity politického rozhodování. Otázka legitimacy ztrácí ve společnosti váhu, moc je faktická – nastoluje nové poměry, vklíní se do světa a mění jej *bez našeho souhlasu*; politika se neorientuje na smysl moci, ale na její technickou účinnost. Hledá nová místa, kde se reprodukovat, podrobuje si nové sféry života, stává se „biomocí“. Havlovo přesvědčení, že „kde existuje veřejná soutěž o moc a tedy i veřejná kontrola moci, existuje přirozeně i veřejná kontrola toho, čím se moc ideologicky legitimuje“, přestává platit. Dokazuje to neúspěch protestů v Evropě a USA proti politice globálních oligarchií pod heslem - „my jsme 99%“ . Hladce ale zvítězilo to „jedno procento“.

„Setkání se smyslem“ je ve všech svých formách setkáním s lidmi, kteří ve svém životě reprezentují jeden společný svět, celek, který jsme dosud vnímali jen rozdrobený do světů soukromých, obehnaných ostnatými dráty a postavených na právu „vyloučit ne-vlastníky“. Společný svět není nikdy před námi jako nějaký předmět, který by bylo možné objektivně popsat. Jen (pro)svítá v komunikaci s živými bytostmi na Zemi, vždy svázán s empatií, s posunutím mezi toho, co umíme říci a čemu umíme porozumět. Planetární normalizace je systém, v němž už není kde a kdy být otázkou smyslu osloven. Všude a vždy je nepatřičná, celek světa se ztratil v labyrintu specializovaných *ptydepe*.

Pojem *postdemokracie* se dnes připisuje britskému politologovi Colinu Crouchovi. V jeho pojetí označuje systém, v němž reprezentace celku společnosti je nahrazena lobováním a nadnárodní korporace přebírají v systému roli států. V *Moci bezmocných* Václav Havel rozvinul jiný pojem „postdemokracie“: je to systém, v němž se boj o smysl vrací do hry, demokracie se osvobozuje od struktur orientovaných na techniku moci, „struktury stmelené sdíleným pocitem smysluplnosti komunit spíše než sdílenými ambicemi expanze“ získávají v systému novou váhu. Postdemokracie je tato pluralita paralelních polis, vytvořených „samoorganizací zdola“ silou sdílené zkušenosti smyslu. Smysl je Robin Hood, vyhnán z hradu, bojuje v lesích.

Nepřišla ale postdemokracie Havlova, přišla ta Crouchova. Zůstane s námi navždy?

Intelektuálovo pokušení

Vytlačení otázky smyslu z veřejného prostoru má jeden tragický důsledek pro intelektuály, nazvu jej *pokušením fetišizace struktur*.

Mezi intencemi života a intencemi struktur, mezi legitimitou a legalitou, mezi idejemi a institucemi, mezi věčným mravním řádem a dočasným mocenským uspořádáním světa, bude vždy mezera, někdy i propast. Ty dva póly nelze redukovat jeden na druhý – nikdy nebude žádná legalita zcela legitimní, nikdy žádná strana nebude inkarnací ideje, na níž se odvolává. Nepokojný a vzpurný vztah mezi těmito dvěma póly musíme hájit jako nezrušitelnou historickou podmínku demokracie.

I Václav Havel, velký obránce nepokojného vztahu mezi legitimitou a legalitou ve dvacátém století, podlehl pokušení *fetišizace struktur*, když vojenský aparát USA a NATO vyhlásil za struktury jednající „ve jménu lidských práv“. V roli prezidenta opustil přesvědčení disidenta, že

pojmy jako *lidská práva* či *mravní řád* jsou *vždy* jen antipolitické - vnášejí do politiky principy „vztažené k věčnosti“ a proto je nelze nijak vtělit do dočasných struktur.

Antipolitika je rozhodující silou v určitých historických situacích, ale nikdy nemůže chtít být politikou. Inkarnovat *antipolitiku* do nějaké *politické* struktury je pokušením všech „intelektuálů“. Staré pokušení, stará tragédie. Vtělení principů vztažených k věčnosti - pravdy a lásky třeba - do struktur jako NATO nebo americká vojenská moc udělalo z velkého středoevropského disidenta „pomahače“ (výraz je Rumsfeldův!) velmoci, která vedla válku ve lži, jejíž aktéři postavili Guantanámo a praktikovali mučení zajatců, aby z nich „vytěžili informace“. Pokušení fetišizace struktur je důsledkem středoevropského traumatu z cynismu velmocí a následné vůle sjednotit politiku a svědomí, moc a etiku ve jménu bezpečnějšího světa. To jsou paradoxy! - jak se říká v Havlově *Audienci*.

Kolik velkých intelektuálů ale uvěřilo ve dvacátém století, že komunistická strana uskutečňuje pravdu a lásku v dějinách? A kdo z nás může říci, že nepodlehli ani na malou chvíli vábení jiných struktur a neuvěřil, že v některé z nich pravda a láska mohou nalézt trvalé bydliště?

Ne, pravda a láska stojí vždy proti strukturám, neřídí je, jen jim klade odpor. Někdy i účinný, jak dokazuje příklad disidenta Václava Havla.